

УДК 94 (4=1 : 251.1+5=1 : 251.1)"12"

КИПЧАКИ ТА РУСЬ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIII СТОЛІТТЯ

Ярослав Пилипчук

Відділ Євразійського степу

Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України,

буль. Грушевського 4, Київ, Україна, 01001,

тел. 0988446537, e-mail : bachman@meta.ua

Статтю присвячено відносинам між Руссю та вождівствами Дашт-і Кипчак у першій половині XIII століття. У подіях навколо Судака взяли участь чернігівські Ольговичі та конфедерація “не диких половців”.

Ключові слова: Дашт-і Кипчак, Русь, кипчаки, Візантійська Імперія, Ольговичі, Мономаховичі, Шаруканіди, Урус-оба, Єльтукове, Матарха.

Одним із малодосліджених питань історії західноєвразійських степів є русько-кипчацькі відносини першої половини XIII століття. Це зумовлене в першу чергу фрагментарністю свідчень писемних джерел. Проте, окремі питання історії Русі та кипчаків дістали висвітлення у наукових студіях. Серія публікацій О. Головка присвячена історії відносин Галицько-Волинської держави з кипчаками [7; 8; 9]. Р. Бабенко та О. Якубовський дослідили участь кипчаків та русів у конфлікті з турками-сельджуками [3; 40].

Але досі не існує окремої студії, присвяченої загальному огляду відносин Русі з кипчаками у першій половині XIII століття. У цьому дослідженні ми не ставимо за мету розлого висвітлити історію кипчаків, проте маємо на меті розглянути кілька головних проблем, які нададуть змогу відобразити загальну картину відносин Русі та конфедерацій Дашт-і Кипчак.

Окрім того, розглянемо питання, які прямо не стосуються Русі, але мають значення для сусідніх з Руссю народів. У цій студії ми висвітлимо долю колишніх земель Тмутарканського князівства та історію народів Середнього Поволжя у до монгольську добу.

Найбільшим за всю історію вторгненням куманів до візантійських володінь був похід 1200-1201 рр. до Фракії [12, с. 310; 36, с. 207–209; 41, с. 48–49]. М. Хоніат вказував, що на цю провінцію напали *скіфи* та *влахи* [37]. Цими етніконами відповідно мали позначати кипчаків та болгар. За свідченнями грецьких та слов'янських джерел, волинський князь Роман Мстиславич здійснив похід проти куманів. Ми приймаємо датування 1201–1202 роками, що запропонував О. Головка [8, с. 233–234]. М. Хоніат відводив Роману роль рятівника імперії ромеїв, свідчить на користь того, що на деякий час кипчаки були змушені припинити напади на володіння Ангелів [37].

Відомо, що у 1202 році кипчацькі загопи разом із Ольговичами та Ростиславичами здобули Київ [18, с. 418]. Роман відповів на це походом у степ. Після смерті Романа Мстиславича союз між Ростиславичами та куманами був відновлений. У 1205–1206 роках кочівники підтримали Рюрика у змаганнях за галицький престол. У боях за Галич Котян та Сомогур зазнали поразки [8, с. 259; 30, с. 168–169]. У 1211 році кумани підтримували сіверських Ігоровичів проти Романовичів та угорців. У битві, яка відбулася поблизу Звенигорода, кочівники та Ігоровичі зазнали поразки [8, с. 272].

У 1229 році Котян вже разом із волинськими Романовичами відвоював Галич у королевича Ендре [8, с. 302]. Через три роки Данило Романович разом із кипчаками завдав ще однієї поразки угорцям [8, с. 302–303]. Котян був прагматичним політиком і при можливості, як це сталося 1235 року, прагнув послабити обидва ворогуючих табори [8, с. 303; 30, с. 169].

Згадка угорського джерела про Губана (Кобана Урусобича) є непрямим доказом того, що Карпато-Дунайський регіон цікавив і Урусобичів. Цю династію зазвичай асоціювали з “лукоморським” вождівством кипчаків [26; 42]. З останнім зазвичай пов’язували Данила Кобяковича [25, с. 61–63].

Балбали Криму дуже схожі на ті, що були наявні у Нижньому Подніпров’ї [10, с. 100]. Ймовірно, кипчаки півострова були частиною більшого етнічного та політичного утворення. До того ж, часті походи нижньодніпровських кипчаків на Русь були б позбавлені сенсу, якби вони не мали змоги обмінювати награвоване та рабів на ромейські товари. Це було можливе тільки за умови сусідства з володіннями Візантії. Імовірним є припущення, що кримські степи перебували саме під їх протекторатом. Ібн Бібі вказував, що разом із русами та кипчаками у війні проти турок-сельджуків на допомогу Судаку прийшли *сакіни* [40]. Проте варто критично ставитися до даних турецького джерела. До того ж, є ще одне принципове зауваження. У випадку звернення кипчаків до своїх союзників була необхідна швидка реакція на події. *Сакіни* перебував досить далеко від театру бойових дій і навряд чи міг надати дієву допомогу. Найоперативніше з кипчацьких володарів могли відреагувати хани з клану *Урус-оба*.

Події, які стосувалися Судака, мали відбутися ще до так званої “*татарської смути*”, тобто ще до 1222–1223 років. Можливо, конфлікт поблизу Судака відбувся у 1220 або 1221 році, коли монголи були ще далеко від Криму [40]. В. Смірнов припускав, що вторгнення відбулося у 1223 році [32, с. 447]. А. Якобсон та В. Гордлевський стверджували, що сельджуки взяли в облогу Судак у 1217 році [19, с. 99]. В. Миц підтримує їхню гіпотезу [19, с. 99]. Н. Богданова, К. Жуков, В. Ченцова стверджували, що сельджуки здійснили похід на Судак та Херсон у 1221–1222 роках [19, с. 99]. В. Василевський стверджував, що ці події навколо Судака трапились у 1227 році [19, с. 99]. О. Туран вважав, що вони мали місце вже після січня 1223 року [19, с. 99]. О. Мавріна зробила висновок, що похід Чупана не міг відбутися раніше 1219 року і пізніше 1223 року [19, с. 99]. Відсутність у галицько-волинському літописі будь-яких згадок про події в Криму дає підстави стверджувати, що у боротьбі за Судак не брали участі Романовичі чи Мстислав Удатний. Логічніше виглядає припущення, що це міг бути якийсь із князів Чернігівщини. Р. Бабенко вважає, що це був Мстислав із роду Ольговичів [3]. Останні були пов’язані дружбою та союзом зі степовиками.

Спільний виступ союзників був невдалим. Однак, навряд чи перемогу турків-сельджуків можна вважати настільки переконаливою, як це описував Ібн Бібі. Швидше за все, Хусам ад-Дін Чупан переміг русів та кипчаків і після цього змусив мешканців Судака капітулювати [40]. Проте вторгнення сельджуків не минуло безслідно. Свідчення Ібн ал-Асіра вказують на тісний зв'язок Судака з Румським Султанатом [33, с. 26]. Експедиція Хусам ад-Діна до Криму, яку Ібн Бібі трактував як захист торговельних інтересів, може тлумачитись як продовження цілеспрямованої експансії на ромейські володіння [40].

У літописах згадувалося плем'я *ельтукове*. Можливо, його назва, подібно Урусоби-чам, походить від імені якогось кочового вождя. Нам відомий Ельтут (брат Кончака) [11, с. 623]. *Ельтукове* могли бути частиною племінного союзу *токсоба*. Їх кочів'я розташовувалися у верхів'ях Сіверського Донця, Сосни та Дону. Вони мали бути безпосередніми сусідами Курського уділу Чернігівського князівства. Поряд із *Ельтукове* знаходився Пронський уділ Рязанського князівства. Безпосередньо на південь від річки Прони починались володіння кипчаків [17, с. 129]. Через володіння *Ельтукове* проходили течії річок Стан-Ряси, Ворони та Цни. Тільки звіди кипчаки могли потрапити до міста Ісади [6]. Лінія рязанських фортифікацій на кордоні зі степом розміщувалася у верхів'ях Дону та Воронежа і проходили вздовж цієї території до злиття Цни та Мокші. Опорними пунктами рязанців були Пронськ та Кадом [17, с. 129].

Ельтукове підтримували прихильників повної незалежності Рязанського князівства від Володимиро-Суздальських князів. У 1218 році Олег та Гліб Володимировичі за допомогою найманців із цього племені вбили у м. Ісади більшість своїх родичів [6]. Однак спроба заволодіти Рязанню була невдалою. Прибічник союзу із Суздадем Інгвар Ігорович завдав їм поразки. У 1220 році Інгвар Ігорович здійснює похід на кипчацьку територію і здобуває значну перемогу [6].

Проти *кипчаки-ельтукове* був спрямований похід Всеволода Велике Гніздо на Дон у 1199 році [17, с. 134]. Він мав на меті підірвати сили союзників рязанських сепаратистів. Ймовірно, що суздальський князь мав і більш давні рахунки з Ельтутом. Із грузинських джерел відомо, що Юрій Андрійович Боголюбський втік від свого родича Савалата (Всеволода) [13].

Відносини кипчаків із мордвинами можна реконструювати тільки керуючись відомостями про територію розселення мордвинів. Під час конфліктів перших трьох десятиліть XIII ст. мордвини-мокша виступали як союзники володимиро-суздальських князів [14]. Мордвини-ерзя своєю чергою, займали протилежну позицію.

Цікавою для дослідження є історія колишнього володіння Русі – Тмутараканського князівства. Стан джерельної бази з історії взаємин населення Матархи – Тмутаракані та кипчаків є не найкращим. Ал-Ідрісі та Вільгельм Рубрук вказували тільки на її відокремленість від степових просторів і сусідство з іншими візантійськими містами [5, с. 90; 15, с. 89]. Домініканець Юліан повідомляв, що Матархою керував християнин зіх [1, с. 78]. Матарха у XII столітті зберегла свою церковну автономію і відповідно мала розглядатись як окрема частина Візантійської імперії [29, с. 174]. Я. Паромов зауважив, що у цей період населення міста відчувало тиск з боку кочівників та горян. Ця ситуація

нагадувала ту, що склалась у Норіку наприкінці існування Західної Римської імперії, де міста самі закликали германців-ругів для оборони міст [35, с. 101–121].

Ал-Ідрісі вказував, що правитель міста Русіа воював із Матрахою (Матрікою, Матархою, Тмутараканню) [5, с. 90; 16, с. 119]. Цікаві дані надає візантійські печатки. Знайдена печатка Феофано, архонтки Росії [31, с. 211]. Її чоловік – Олег Святославич титулувався як архонт Матархи, Зіхії та усієї Хозарії [31, с. 211]. Еквівалентом цього титулу в руській титулатурі був титул тмутараканського князя. В обмін на допомогу та звільнення з-під варті, Олег поступився своїми колишніми володіннями в Тмутаракані на користь імперських чиновників. Спочатку він відвоював його від князів-вигнанців, а потім за допомогою кипчацьких найманців оволодів чернігівським князінням [31, с. 33–34]. Здача Тмутаракані була вимушеною та необхідною жертвою. Те, що Росія (Русіа) не була об'єднана в одне володіння з Матархою, може свідчити про наявність там певної впливової династії. Нам відомо, що Феофано належала до роду Музалонів [31, с. 211]. На думку А. Плахоніна, це місто можна ототожнити з літописним Корчевим [28, с. 78–85].

Про стан Корчева та Тмутаракані під владою Комнінів майже немає інформації. Зважаючи на вказіку ал-Ідрісі про війну між мешканцями Русіа та Матріки, ми можемо припустити наявність у цих містах власної адміністрації. Місто Росія (Русіа) логічно ототожнити з Корчевом, де мала бути резиденція архонта Боспору. Війна між мешканцями Матархи та Русії стала зіткненням між озброєними загонами місцевих архонтів [5, с. 90].

Вже за часів правління Комнінів центральний уряд був змушений дивитися на місцеві справи крізь пальці, а коли на зміну Комнінам прийшли Ангели і зріс сепаратизм знаті, правитель кожного з причорноморських міст став проводити свою політику. Коли Константинополь упав під ударами венеціанців та французів і Візантійська імперія розпалася на кілька частин, правителі Матархи змогли стати незалежними. Проте вони не мали достатніх військових сил і управління містом могли захопити вожді сусідніх гірських племен. Навіть порівняно з Херсоном і Судаком Матарха займала периферійне положення. Зважаючи на те, що сельджуцького купця було пограбовано біля *Хозарської переправи*, можна припустити, що напад на турецькі судна відбувся недалеко від Керченської протоки та міста Матарха. Про атаки на кримські міста (окрім Судака) Ібн Бібі не згадав. Однак натяк на це є у візантійських грекомовних джерелах. Іоанн Лазаропул згадував, що у відповідь на напад на кораблі з даниною для імператора Андроніка Гіда, трапезундці відправили проти Сінопа флотилію [4, с. 161–162; 39, с. 184–191]. Про наявність ще однієї флотилії турків нам невідомо, проте це зовсім не означає, що її не було. Поряд із флотиліями Гетума Рейса та Хусам ад-Діна Чупана було логічно направити ще одну, для підкорення Корчева та Матархи.

Пізніші упорядники "*Сельджук-наме*" могли промовчати про незручні епізоди кримської кампанії. В оповіді Ібн Бібі про Ізз ад-Діна Кейкауса було вказано, що ніби він володів Солхатом та Судаком [34, с. 26]. Хоча дані "*Сельджук-наме*" відображали історичні реалії, але внаслідок часу остаточного редагування, останні зазнали істотних перекручень і невинуватих інтерполяцій.

Процеси, які відбувалися із Матархою повторювалися й у більш пізній час. Наприкінці існування генуезьких володінь на Таманському півострові, Матархою володів адиг Захарія де Гізольфі [24]. В обох випадках володарі завойовників прийняли культуру цих територій. Адизькі вожді приймали християнство, але не втрачали своїх зв'язків з традиційними віруваннями [1, с. 78; 24]. Завдяки свідченням Рашид ад-Діна, ми навіть можемо назвати язичницьке ім'я адизького володаря Матархи – Тукара або Тукбаш [34, с. 37]. Згадка Рашид ад-Діна про Тукара поряд із кипчаками зовсім не випадкова, оскільки Матарха та адиге традиційно перебували у тісній взаємодії зі степом [34, с. 37].

Необхідно відзначити, що кочівницькі пам'ятки регіону ще недостатньо вивчені. Було знайдено два поховання печенізько-огузької епохи та одне кипчацьке поховання у другій половині XII–початку XIII століття [27, с. 170]. Загалом кипчацька присутність у Північно-Східному Причорномор'ї датується XII–XIII століттями. Вона може бути простежена на півночі цього регіону, тобто у кубанських степах поблизу Таманського півострова [2, с. 225]. Докипчацьке населення регіону належало до нащадків салтово-маяцької культури, тобто до алано-булгарського населення [2, с. 224–225]. Появу кипчаків на Кубані можна датувати першою чвертю XII століття, коли відбувалося переселення кипчаків до Грузії.

Лісостепові простори Поволжя активно колонізувало постсалтівське населення. Знахідки на торговому шляху Київ – Булгар належали буртасам. Місто Бунда (Бундаз), про яке згадував Ріхард, у сучасній археологічній літературі має назву Юлового городища [1, с. 80; 22, с. 167–169]. Окрім того, буртасам належали Наровчатське та Неклюдівське городища. Археологічні джерела певною мірою дають змогу локалізувати землі буртасів у басейнах Сури, Хопра, Воронежа, Узи. Ця територія була відома за монгольської доби як *Червлений Яр*, котру частково колонізувало російське населення у XIV–XVI століття [38].

Що стосується політичної ролі буртасів у регіоні, то досі не можна відповісти щось конкретне. Рашид ад-Дін лише згадував про підкорення монголами буртасів [34, с. 36]. Буртаські топоніми на Самарській Луці та в Пензенській області обумовлені активною взаємодією буртасів із населенням Волзької Булгарії [22, с. 167–169]. Рубрук вказував на те, що серед *мердас* (буртаси) були “сарацини” (мусульмани), що було природнім внаслідок болгарської орієнтації їхніх вождів [15, с. 108–109]. Ріхард вказував на місто *Бунда (Бундаз)* у країні сарацинів *Веда* [1, с. 80]. Якщо зауважити, що мордвинська назва чувашів *Веда (Ветьке)*, то можна припустити, що це найменування відносилось до Волзької Булгарії домонгольського періоду і конкретно до чувашів у етногенезі яких іранські елементи мали значний вплив [20, с. 47; 21, с. 33–34; 23].

Отже, ми дійшли наступних висновків: 1) війна навколо Судака була продовженням турецької експансії на володіння ромеїв. Кипчаками, які виступили на боці мешканців Судака, були “не-дикі половці” на чолі з кланом Урус-оба; 2) сусідами Рязанського Князівства були кипчаки на чолі з кланом Єльтукове; 3) Матарха була куди-міцніше пов'язана з горянами адиге, ніж із степовиками кипчаками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Аннинский С. А.* Известия венгерских миссионеров XIII и XIV вв. о татарах и Восточной Европе / С. А. Аннинский // Исторический архив. – М., 1940. – Т. III.
2. *Армарчук Е. А.* Памятники Северо-Восточного Причерноморья X–XIII веков / Е. А. Армарчук // Крым, Северо-Восточное Причерноморье и Закавказье в эпоху средневековья. – М., 2003.
3. *Бабенко Р. В.* Чернігівське князівство в боротьбі між половцями і турками-сельджуками за контроль над Судаком (1221–1222 рр.) / Р. В. Бабенко // Література та культура Полісся. Полісся та Лівобережна Україна в історичному та культурологічному контексті. – Ніжин, 2002. – Вип. 17.
4. *Байер Х.-Ф.* История крымских готов как интерпретация Сказания Матфея о городе Феодоро / Х.-Ф. Байер. – Екатеринбург, 2001.
5. *Бейліс В.* Країна ал-Куманія у “Географічному творі” ал-Ідрісі та Половецька земля Іпатіївського літопису / В. Бейліс // Марра Mundi : Збірник наукових праць на пошану Ярослава Дашкевича з нагоди його 70-річчя. – Львів; Київ; Нью-Йорк, 1996.
6. *Гагин И. А.* Рязань и половцы. – Режим доступу : http://www.i-gagin.ru/content_art-4.html
7. *Головко О. Б.* Візантійська імперія, Південна Русь і Половецький степ в політичній діяльності галицько-волинського князя Романа Мстиславича / О. Б. Головко // Орієнтальні студії в Україні : до ювілею Л. В. Матвеевої. – К., 2010.
8. *Головко О. Б.* Корона Данила Галицького. Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя / О. Б. Головко. – К., 2006.
9. *Головко О. Б.* Половецький фактор у політичному розвитку Південно-Західної Русі (остання третина XII–перша половина XIII ст.) / О. Б. Головко // Східний Світ. – К., 2004. – №1.
10. *Гераськова Л. С.* Скульптура середньовічних кочовиків степів Східної Європи / Л. С. Гераськова. – К., 1991.
11. *Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей.* – М., 1962. – Т. 2.
12. *Иречек К. И.* История болгар / К. И. Иречек. – Одесса., 1878.
13. *История и восхваление венценосцев / пер. и ред. Кекелидзе К. С.* – Тбилиси, 1954. – Режим доступу : http://www.vostlit.info/Texts/rus15/Istor_vencenoscev/rametext1.htm
14. *Казаков Е.* Внешняя политика Булгарии / Е. Казаков. – Режим доступу : <http://www.kerem.ru/node/64>
15. *Джиованни де Плано Карпини.* История монгалов. Вильгельм де Рубрук. Путешествие в Восточные страны / пер. с лат. А. И. Малеина. ред., вступит. ст. и примеч Н. П. Шастиной. – М., 1957.
16. *Коновалова И. Г.* Ал-Идриси о странах и народах Восточной Европы : текст, перевод, комментарий / И. Г. Коновалова. – М., 2006.
17. *Кудряшов К. В.* Половецкая Степь / К. В. Кудряшов. – М., 1948.
18. *Лаврентьевская и Суздальская летопись по Академическому списку // Полное собрание русских летописей.* – М., 1962. – Т. 1.
19. *Мавріна О. С.* Сельджуки в Криму (до питання про достовірність свідчень мусульманських авторів) / О. С. Мавріна // Східний Світ. – К., 2008. – №2.
20. *Мокшин Н. Ф.* Мордва глазами зарубежных и российских путешественников / Н. Ф. Мокшин. – Саранск, 1993.
21. *Мокшин Н. Ф.* Тайны мордовских имён. Исторический ономастикон мордовского народа / Н. Ф. Мокшин. – Саранск, 1991.

22. *Моця А. П.* Булгар-Киев. Пути, связи, судьбы / А. П. Моця, А. Х. Халиков. – К., 1997.
23. *Напольских В. В.* Булгарская эпоха в истории финно-угорских народов Поволжья и Приуралья / В. В. Напольских. – Режим доступу : <http://udmurt.info/library/napolskikh/napolsk-bulgarskaya-erokha.pdf>
24. *Небежев К. Ю.* Адыгско-генуэзский князь Захария де Гизольфи, владетель города Матреги в XV вв. / К. Ю. Небежев // Генеалогия Северного Кавказа. – Вып. №9 (2004). – Режим доступу : <http://zihia.narod.ru/zaxar.htm>
25. Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов. – М., 1950.
26. *Павлов П.* Бунтари и авантюристы в средневековна България / П. Павлов. – Велико Търново, 2000. – Режим доступу : http://liternet.bg/publish13/p_pavlov/buntari/.
27. *Паромов Я. М.* Поселения и дороги на Таманском полуострове в VII–XIII веках / Я. М. Паромов // Крым, Северо-Восточное Причерноморье и Закавказье в эпоху средневековья. – М., 2003.
28. *Плахонін А.* Русь на Боспорі в XII ст. / А. Плахонін // Крим в історичних реаліях України : Матеріали наук. конф. “Крим в історичних реаліях України: До 50-річчя входження Криму до складу УРСР” (Київ, 19 лютого 2004 р.). – К., 2004.
29. *Плетнева С. А.* Города Таманского полуострова в конце VIII–XII веках / С. А. Плетнева // Крым, Северо-Восточное Причерноморье и Закавказье в эпоху средневековья. – М., 2003.
30. *Плетнева С. А.* Половцы / С. А. Плетнева. – М., 1990.
31. *Пріцак О.* Коли і ким було написано ”Слово о полку Ігоревім” / О. Пріцак. – К., 2008.
32. *Смирнов В. Д.* Крымское ханство под верховенством Османской Порты до начала XVIII в. / В. Д. Смирнов // Крымские татары : хрестоматия по этнической истории и традиционной культуре. – Симферополь, 2005.
33. *Тизенгаузен В. Г.* Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды / В. Г. Тизенгаузен. – СПб., 1884. – Т. I : Извлечения из сочинений арабских.
34. *Тизенгаузен В. Г.* Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды / В. Г. Тизенгаузен. – М.–Л., 1941. – Т. II : Извлечения из персидских сочинений, собранных В. Г. Тизенгаузенем и обработ. А. А. Ромаскевичем и С. Л. Волиным.
35. *Томпсон Э. А.* Римляне и варвары. Падение Западной Империи / Э. А. Томпсон. – СПб., 2003.
36. *Успенский Ф. И.* Образование Второго Болгарского царства / Ф. И. Успенский. – Одесса., 1879.
37. *Хониат Н.* История со времени царствования Иоанна Комнина / Никита Хониат ; перевод редакции Н. В. Чельцова. – СПб., 1862. – Т. 2. (1186–1206). – Режим доступу : <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/Xoniat/index.html>
38. *Шенников А. А.* Червленый Яр. Исследование по истории и географии Среднего Подонья XIV–XVII вв. – Л., 1987. – Режим доступу : <http://www.kulichki.com/~gumilev/SAA/index.html>
39. *Шукуров Р. М.* Великие Комнины, Синоп и Рум в 1223–1230 гг. (загадка текста Иоанна Лазаропула) / Р. М. Шукуров, Д. А. Коробейников // Причерноморье в Средние Века. – СПб., 1998. – Вып. 3. – С. 178–200.
40. *Якубовский А. Ю.* Рассказ Ибн-ал-Биби о походе малоазийских турок на Судак, половцев и русских в начале XIII в. (Черты из торговой жизни половецких степей) / А. Ю. Якубовский // Византийский Временник. – М., 1927. – Режим доступу : <http://www.vostlit.info/Texts/rus4/Bibi/frameset3.htm>
41. *Vasary I.* Cumans and Tatars. Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185–1365 / I. Vasary. – Cambridge, 2005.

42. *Zimonyi I.* History of the Turkic speaking peoples in Europe before Ottomans. – Access mode : [http:// www. Lingfil.uu.se/afro/turkiskasprak/ip2007/ Zimonyi I.P. pdf](http://www.Lingfil.uu.se/afro/turkiskasprak/ip2007/Zimonyi I.P. pdf).

*Стаття: надійшла до редакції 15.10.2010
прийнята до друку 15.11.2010*

QIPCHAQS AND RUS IN FIRST HALF OF THE 13TH CENTURY

Yaroslav Pylypchuk

*A.Yu. Krymsky Institute of the Oriental Studies of the National Academy of Science of Ukraine,
Eurasian Steppe Studies Department,
4, M. Hrushevsky Str., Kyiv, Ukraine, 01001,
tel.: 0988446537, e-mail: bachman@meta.ua*

This study is dedicated to relationships between Rus and choiefdoms of Dasht-i Qipchaq in the first half of the 13th century. Confederation of the non-wild Polovtsians and Chernihiv kings, ancestors of king Oleg, grandson of Yaroslav the Wise, also took part in this events.

Key words: Dasth-i Qipchaq, Rus, Qipchaqs, Chernihiv kings, ancestors of king Oleg, grandson of Yaroslav the Wise , ancestors of king Monomakh, Sharukanids, Urus-oba, Eltukove, Matarkha.

КЫПЧАКИ И РУСЬ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIII ВЕКА

Ярослав ПИЛИПЧУК

*Отделение Евразийской степи
Института востоковедения им. А. Е. Крымского НАН Украины,
ул. Грушевского 4, г. Киев, Украина, 01001,
тел. 0988446537, e-mail : bachman@meta.ua*

Это исследование посвящено отношениям между Русью и вождествами Дашт-и Кыпчак в первой половине XIII в. В событиях около Судака приняли участие черниговские Ольговичи и конфедерация “не диких половцев”.

Ключевые слова: Дашт-и Кыпчак, Русь, кыпчаки, Византийская Империя, Ольговичи, Мономаховичи, Шаруканиды, Урус-оба, Ельтукове, Матарха.